

SHRnutí PANELOVÉ DISKUZE NA TÉMA „POPULARIZACE ASTRONOMIE“

- Úvodní přednáška: Tomáš GRÁF
Teorie a praxe komunikace vědy v České republice
- Tým diskutujících: Tomáš GRÁF, Jiří GRYGAR, Radek KŘÍČEK, Libor LENŽA,
Michal ŠVANDA, Jan VESELÝ, Lenka ZYCHOVÁ
- Moderátor diskuze: Pavel SUCHAN
- Shrnutí diskuze: Michal ŠVANDA

Citát: „*Ideální kvalifikace pracovníka hvězdárny a planetária je, že dokáže ‚zasvěceně‘ pohovořit o čemkoli, čemu nerozumí.*“ (J. Veselý)

Citát: „*Je to docela k pláči!*“ (J. Grygar)

Účastníci panelu se shodli, že situace v popularizaci astronomie není tak kritická, jak by se mohlo zdát, zejména v porovnání s jinými přírodovědnými obory. P. Suchan v samotném závěru konstatuje, že důležitou roli může hrát i fenomén J. Grygara, jehož osoba popularizaci astronomie nasadila jistou laťku a povědomost vědy mezi širším publikem. Sám J. Grygar však podotýká, že díky současným technickým vymoženostem i podpoře popularizace ze strany vysokých škol a Akademie věd je situace nesrovnatelně příznivější, než byla před rokem 1990.

Pro popularizaci oboru hrají podstatnou roli zavedené hvězdárny, planetária a nově i science centra, v nichž má popularizace astronomie svoji tradici a dodnes dobíhá na dobré úrovni setrvačností. To je podpořeno kontinuitou mezi staršími a mladšími pracovníky těchto hvězdáren. Řetězec vzdělávání v těchto institucích tak připomíná staletími osvědčený řetězec mistr – tovaryš – učeň. Klíčovým procesem vedoucím k úspěšným popularizátorům se však zdá sebevzdělávání (samoučení), tedy že osoby popularizující astronomii z různých hledisek dobře se objevují navzdory neexistenci systémového vzdělávání v tomto oboru. Zdá se, že popularizátoři jsou do jisté míry konzervativní, pokud se týče forem, jimiž poznatky předávají dále (přednášky, články, diskuse, ...), zatímco jen velmi málo využívají moderní komunikační trendy (Youtube a sociální sítě).

Co se týče popularizace aktuálních poznatků, T. Gráf ve svém úvodním referátu poukázal, že česká kotlina je na poli komunikace vědy, tedy nejen astronomie, pole vpravdě neorané. Ve srovnání se zahraničím, kde fungují velmi dobře pozice komunikátorů vědy, se tedy máme čemu přiučit. Dochází pak k situacím, že má-li se nějaký poznatek objevit v širších sdělovacích prostředcích, musí často novinář (v daném oboru jen mělce nebo vůbec vzdělaný) interagovat přímo s vědcem, jenž často nemá potřebné zkušenosti s předáním informací mimo okruh úzce zaměřených odborníků. Tento proces často z různých důvodů nefunguje optimálně, neboť oba články řetězce jednak často mluví „jinými jazyky“ a jednak oba konce tohoto řetězce mají odlišné představy o procesu „popularizace“. Zatímco cílem novináře je zveřejnění zprávy co možná nejjednodušší a co možná nejrychleji (novinář tedy nechce „dostudovávat“ souvislosti daného oboru), vědec naopak očekává výstup co možná nejpřesnější a trvá na absolutní kontrole nad finálním výstupem. V praxi se ukazuje, že někteří vědci se nechťejí

na popularizaci podílet, neboť se (bohužel často oprávněně) obávají posměchu kolegů „pro přílišné zjednodušení“.

Role komunikátora vědy, který by byl v řetězci mezi vědcem a novinářem, by tedy byla nezastupitelná, optimalizovala by proces komunikace vědy, a navíc jsou s touto rolí dobré zkušenosti ze zahraničí. Byť se situace v poslední době na vědeckých ústavech a univerzitách lepší, tyto mají často „tisková oddělení“, jejichž pracovníci mají snahu kvalifikovaných komunikátorů vědy suplovat, systém má stále daleko k dokonalosti. Diskutéri panelu se shodli na potřebě kvalifikovaných (nejlépe certifikovaných) komunikátorů vědy, kteří by mohli být produktem dedikovaného studijního programu na některé z českých univerzit. Šlo by o kombinaci rámcového přírodovědného vzdělání s jazykově zaměřeným humanitním oborem. Širší zájmový kruh by měl však definovat dovednosti, které musí dobrý popularizátor mít. Důležité je správně postizení davové psychologie, neboť se zdá býti obtížným zaujmout exaktní vědou masu, které se často rozhodují emotivně. Pokud v současnosti probíhá nějaké organizované vzdělávání popularizátorů (např. projekty jako ScienceLab nebo FameLab), tak probíhá na dobrovolnické úrovni nebo s účastí neziskového sektoru, nikoli struktur oficiálního vzdělávacího systému v zemi. L. Lenža poznamenává, že v současnosti jsou na popularizátory např. na hvězdárnách kladeny vysoké nároky (znalost jazyků, odbornost, komunikační dovednosti, často práce v noci) při neodpovídajícím finančním ohodnocení. Možná i díky tomu se na tyto pozice dostávají především osoby se zájmem, což jistě zvyšuje kvalitu takových pracovníků. Určitě však nejde o návod pro zavedení pracovních pozic komunikátorů vědy na odborná pracoviště.

Bohužel, stran oficiálních míst (ministerstva apod.) není o profesionální komunikaci vědy a o podporu profesionálních popularizátorů zájem, naopak jsou dokonce v tomto směru účinně házeny klacky pod nohy. V minulosti se objevilo v gesci různých ministerstev několik grantů čerpajících především prostředky z Evropské unie, jež měly posloužit ke vzniku struktur komunikace vědy na regionální úrovni. Některé z těchto grantů byly vynaloženy účelně, neboť např. za tyto prostředky byla modernizována regionální centra (typicky např. planetária) nebo nová centra vznikla (science centra), mnohé z projektů však zjevně v hlavním cíli zcela selhaly a ve výsledku jen odčerpaly finanční prostředky bez zájmu na dlouhodobé udržitelnosti. Fyzická i právnická individua pak často pocítila příležitost a rozmohlo se jakési novodobé zlatokopectví, jehož cílem je pouze získání a vyčerpání grantových prostředků, bez snahy o dlouhodobý stimul problematiky. Dobrým kladným příkladem úspěšného projektu je např. série projektů Otevřená věda, v rámci něho jsou podporovány studentské stáže na odborných pracovištích, ale i neformální zvyšování kvalifikace popularizátorů vědy.

Panelisté a účastníci konference se bohužel neshodli na definici některých základních pojmů, otázkou však je, je-li to pro problematiku důležité. Nejenže není jasné, kdo je to vlastně v současném pojetí ten „popularizátor“ (je to komunikátor vědy zmíněný výše? Je to pracovník hvězdárny? Je to vědecký novinář?), ale ani, kdo je to vlastně astronom (je to odborný pracovník v astronomii? Je pracovník hvězdárny astronom, i když se profesně oboru nevěnuje? – zde se zdá, že jde opět o české specifikum, neboť v zahraničí je za astronoma označován striktně pouze astronom-profesionál, zde ovšem funguje onen již zmíněný třístupňový řetěz v popularizaci vědy). Mezi panelisty zavládla shoda, že dobrý popularizátor astronomie by měl mít na astronomii silnou vazbu, tedy být tato alespoň jeho koníčkem. Převládá názor, že např. ortodoxní biolog nemůže být dobrým popularizátorem astronomie, pokud k ní nemá osobní vazbu. Většina panelistů tedy uzavřela, že „popularizátor astronomie by měl být astronomem, avšak ne každý astronom

může být úspěšným popularizátorem astronomie, nemá-li pro popularizaci talent“. V širším publiku se proti tomuto názoru objevily nesouhlasné komentáře, i někteří panelisté zdůraznili pozitivní roli amatérských astronomů ve svých regionech. Účastníci se nedokázali ani shodnout, komu by vlastně popularizace astronomie měla být určena (je to pro poučené laiky? Je to pro zájemce o obor? Je to pro masu?).

Širší média nemají o popularizaci astronomie příliš velký přímý zájem a v zájmu optimalizace procesu raději převezmou agenturní zprávu ze zahraničí, než aby sdělovala aktuální výsledky výzkumu domácího. Hlavním podezřelým v této věci je právě absence komunikátora vědy, který by za novináře udělal značnou část práce, kterou novinář dělat nechce, a to z nejrůznějších důvodů (nedostatečná odbornost a tlak na rychlost předání informace). Přesto se najdou výjimky, jednou z nich je např. nekonečný seriál Hlubinami vesmíru na TV NOE.